

Тюлькін Олександр Віталійович, аспірант кафедри філософії та релігієзнавства, Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна
e-mail: o.tiulkin.asp@kubg.edu.ua,
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2713-221X

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ СВОБОДИ ВИБОРУ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

У статті досліджуються окремі аспекти людського життя, вказуючи на різноманіття проблем свободи вибору в сучасному світі. Для прикладів було взято зрозумілі багатьом явища і ситуації, які відповідають реальним обставинам дійсності. У цьому полягає потреба показати, що проблеми свободи вибору у XXI ст. досі актуальні та абсолютно реальні.

Ключові слова: *свобода, свобода вибору, проблема, екзистенційна проблема, буденність, соціум.*

Постановка проблеми. Відповіді на глобальні філософські питання нерідко бувають занадто далекими від буденних реалій, і через те для простого розуму такі відповіді лишаються не до кінця розкритими. І тому люди продовжують жити без необхідної уваги до деяких важливих для них речей.

З часом культура міняється, змінюється спосіб її життя, і досліджені в минулому проблеми стають знов актуальними. Ось тому проблема свободи вибору набуває нових, ключових аспектів. Так само екзистенційні проблеми, які ми переживаємо у процесі свого існування, яка для нас як духовної, психоемоційної особисті певне значення, яке в подальшому буде потенційно набувати більшого масштабу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою свободи вибору, іншою формою свободи або проблемою вибору займалися і продовжують займатися у світі дуже багато дослідників. Найбільшу увагу на ці питання з філософської позиції було звернено ще на початку XVIII ст., і актуальність її зберігається по сьогодні. Виділимо таких учених, як Ж.-П. Сартр, В. Віндельбанд, І. Гофман, І. Кант, Ж. Руссо, Ф. Лейбніц, Є. Фромм та багато інших. Усі вони по-своєму бачили розвиток і втілення зазначених проблем, однак спільною рисою усіх робіт був зв'язок з людиною та її буттям.

У XX–XXI ст. у часи активного розвитку наукової думки, самої науки та культури проблема свободи вибору або її окремих аспектів досі лишається злободенною. Перелічимо дослідників, які зробили певний внесок у розвиток

проблеми свободи минулого і цього століття. Це М. Фрідман та Р. Фрідман, Б. Шварц, Д. Є. Мур, К. Манхейн, Ф. Фукуяма, Л. Фр. Г. Свендсен, М. Альтман та ін.

Загалом учених із різних галузей і всесвітніх філософів у цій галузі за багато, щоб вказати хоча б більшість, але для нашого бачення проблеми свободи вибору саме перелічені вище відзначилися найбільше. Поміж цього необхідно сказати про Ф. Гаєка, Т. Крамар, Д. С. Рахімжанову, Н. В. Коноваленко, Н. В. Шерстюка, Х. М. Титаренко, Н. В. Хамітову, Б. П. Карнауха, Т. П. Жукевича; Є. О. Онопрієнко, які не менше вплинули на написання цієї роботи з сучасного погляду на проблематику. Ці дослідники публікували результати своїх досліджень у різний час, дехто в минулому році або в період останніх десятиріч, а хтось ще більше шістдесяти років назад, однак усі вони доповнили матеріалом дані з проведеного нами аналізу і спостереження за розвитком екзистенційних проблем свободи вибору в сучасному соціумі, бо по-своєму були близькими до теми нашого дослідження.

Формулювання цілей. Метою дослідження є обговорення сучасного втілення проблеми свободи вибору через акцентування нашої уваги на екзистенційних проблемах соціуму, що дозволяють оцінити характерні особливості нашого буденного життя.

Виклад основного матеріалу. Проблема, як ситуація, що потребує свого подальшого вирішення, становить для науковців усього світу особливий інтерес, де серед реального різновиду проблем нараховуються безліч важливих тем залежно від того, як саме підійти до їх визначення. Скажімо, проблеми свободи вибору у філософії, можна окреслити або визначити як проблеми: буття, пізнання, діалектики, вищих цінностей тощо. І всі вони тісно взаємопов'язані між собою.

Задаючись питанням, чим сьогодні зумовлені актуальні проблеми свободи вибору, після первинного аналізу було вирішено, що це частково пов'язано з тим, що сьогодні все більше формується зв'язків між «речами», які раніше мали менший або другорядний вплив (значення) одна на одну. Це результат нашого динамічного розвитку, який уособлює або характеризує цю сучасну епоху і розкриває перед нами актуальні екзистенційні проблеми свободи вибору в сучасному соціумі.

Наприклад, говорячи про зв'язки між речами щодо ціннісної проблеми свободи вибору, слід зазначити, що її не може бути прийнято без урахування ключових проблем, тієї ж діалектики або важливих особливостей буття людини (онтологічно-антропологічні аспекти). Це досить звичайне явище в нашому житті, коли від одних умов, факторів залежить доля інших. Однак які саме аспекти зараз лишаються визначними у процесі нашої життєдіяльності? Відповіді на це запитання з'являться у процесі нашого дослідження.

Паралельно з цим нас більше хвилює питання щодо рівня дослідженості різноманіття проявів цього явища. Для уточнення цього потрібні відповіді щодо того, як формується зв'язок між речами, як саме відбувається цей вплив і що приводить до вищесказаних процесів, пов'язаних зі свободою вибору.

Ось тому наше завдання – дослідити щоденну буденність із філософської точки зору. А цариною цього дослідження є буденний дискурс, особливостями якого є значення емпіричного досвіду, а точніше, емпіричної істини повсякденного життя [1, с. 1–2]. Це пізнавальна цінність буденного знання як екзистенції, про яку ще писали М. Гайдеггер та К. Ясперс у ХХ ст.

Аналізуючи доступний матеріал, виявилось, що багато дослідників сьогодні вбачають у проблемі свободи та всіх її проявах схожі між собою причини. Найбільше набувають популярності серед наукової еліти, наприклад, глобалізація та її процеси, динаміка в розвитку інформатизації, період постмодерну з його особливостями та ін. Чимало авторів пишуть про виразні явища постіндустріальної культури. Це різні методи і цілі застосування реклами в масовому середовищі, розвиток кіно та музики, віртуальна комп'ютерна реальність та ін. [2, с. 32]. На нашу думку, слід більше звернути увагу не на такі загальні світові події (процеси), а окремо дослідити значно менші деталі, що достатньо сильно проявляються у процесі нашого існування, але також мають бути в системі цих світових подій.

Це можуть бути: психологічні випробування через необхідність прийняття рішення в короткий проміжок часу через актуальні життєві обставини (глобальні чи локальні); незалежні від нашої волі потенційні зміни (наприклад культурні трансформації); орієнтовані на контроль над нами програми та системи (маркетингові, політичні, бюрократичні, економічні); необхідність адаптації до нового; перехід до різних етапів життєвого «шляху»; сучасний контакт із навколишнім світом, що знаходиться в постійному еволюційному русі (стандартизація нових способів комунікації та поява відповідних інструментів для цього, трансформації міжособових та професійних відносин) та багато іншого, що доповнить цей перелік. Усі ці наведені приклади гармонійно поєднуються в житті й по-своєму формують кожен наступний день. Залежно від того, як міняється суспільство і як міняємося ми, міняється і проблема свободи вибору, бо світ зіштовхується з новими випробуваннями, які наповнюють собою буденність.

Наведені у прикладі буденні реалії достатньо показують, у яких випадках свобода вибору набуває свого проблемного значення. Це постійний вибір, який ми робимо протягом свого життя в умовах навколишнього середовища. І цей вибір, як пишуть у своїх роботах дослідники, не завжди походить від нас самих [3].

Але перш ніж продовжити, слід визначити, чим для нас є вибір і як він пов'язаний зі свободою. Сам вибір означає будь-яку дію, можливість або наслідки прийнятих рішень, оцінені за критеріями вільного вибору (доступність у реалізації бажаного) і окремо від контексту, наприклад: працювати де і як заманеться, мандрувати світом або вільно проводити свій день не може символізувати справжню свободу вибору, адже тільки поєднавши в сукупність усі ці речі, можна говорити про справжню свободу в межах доступного нам усім вибору.

Так само формулювання дійсної свободи (*Libertas vera*) відбувається за принципом поєднання формальної свободи (*Libertas formalis*) з моральною необхідністю (*Officium moralis*) або моральним обов'язком. У результаті окремі дослідники приходять до висновку, що в житті свобода має визначатися як результат вибору і власного примусу, оснований на моральному самообмеженні (моральний імператив). Таку просту, на перший погляд, формулу отримуємо шляхом складного діалектичного розрахунку і сукупності різних філософських висновків [4, с. 127–134].

Досліджуючи тему вибору, з визначенням реальної свободи вільно розпоряджатися своїм життям (автономія волі) або «відсутності» цієї можливості, ми дійшли висновку, що нині це якраз і залишається одним із ключових моментів у проблемі вибору. Як відомо, раніше цю тему порушували різні філософи (Є. Фромм, В. Є. Франкл, А. Шопенгауер, Ф. Шелінг та ін.), які вже чимало додали інформації про це. Однак з нашої сторони хочеться доповнити, що хоча нашу діяльність і заведено оцінювати на основі природних і штучних процесів, усе ж існують деякі винятки і їх слід розрізняти. Мається на увазі, що сьогодні велику кількість людських діянь з наукової точки зору виправдовують нашими природними задатками, при тому що з гуманістичної позиції певні діяння слід віднести до маніпулятивних, таких, що мають на меті встановити надмірний контроль над людьми. Звісно, це лиш зазначення, а не критика, бо більшість таких мотивів є вимогою тієї чи іншої системи, яка функціонує в суспільстві.

Наприклад, сьогодні настільки розвинутою є суспільна комунікація, що з часом важко розрізнити, коли в суспільстві відбувається процес маніпуляції, що була викликана новими встановленими порядками, а коли дійсно це є результатом тривалої еволюції суспільства. Ці два приклади мають однакові «витоки», але одні важко змінювати (природні), а от інші, навпаки, слід піддавати сумнівам, аналізу, щоб координувати свій процес розвитку. Не можна перекладати на природу наслідки своєї діяльності, коли результат їх повністю лежить на нашій відповідальності. В іншому разі довелося б вважати, що абсолютно вся наша діяльність, наслідки минулих рішень викликані визначеними у природі сценаріями, що по-своєму знищує усяке розуміння свободи чи свободи вибору.

Покажемо на прикладі. Як формується свобода особистості? «У суспільстві свобода особистості формується у складному, діалектичному взаємовпливі особистісних інтересів та інтересів суспільства. Їх узгодження веде до виникнення проблеми необхідності та вибору як внутрішньої передумови свободи» [5, с. 119]. Це якщо описувати з однієї сторони. З іншої – формування особистості відбувається завдяки сукупності наших вад (характеру, принципів), життєвих ситуацій, рефлексії й саморефлексії та ін. У першому випадку існують певні проблеми, у другому – фактично залишається природний процес. Чимало наших проблем з'являються в суспільстві з причини власного впливу на себе. І тому інколи вони тягнуть за собою негативні, деструктивні наслідки.

За своє життя людині доводиться багато з чим зіштовхнутися і багато пережити, починаючи з найменшого до суттєво визначного: дитинство, освіта, робота, сім'я тощо. Кожен період, спосіб життя так чи інакше відрізняється від того, що був раніше, і сучасний період не є винятком. Сьогодні, навпаки, є найбільш важливим, бо воно відбувається конкретно зараз, і тому його сутність понад усе нас цікавить з наукової точки зору. Це стосується і проблеми феномену свободи та свободи вибору.

Феномен свободи історично мінливий і багатоваріантний. Його формування в новому типі суспільства повністю залежить від тлумачення свободи залежно від різних чинників: культури, науки, техніки, впливових цінностей та ін. [6, с. 17]. Дійсно, ще декілька століть назад наше розуміння свободи дуже відрізнялося від нинішнього. По-перше, це пов'язано з суспільством, а конкретніше з його устроєм внутрішніх порядків та звичаїв, по-друге, враховуємо певний рівень обґрунтованої світоглядної позиції щодо свободи як цінності. Розберімо реальні ситуації, які відображають нашу проблему в житті.

Освіта. Сьогодні, на відміну від минулого століття, існує набагато більше спеціальностей. Це дає змогу обирати на власний розсуд десятки варіантів розвитку свого майбутнього, однак, як приклад, значення ціни (коштів, часу, зусиль, можливостей) цієї освіти досі стоїть на першому плані. Виходить, недостатньо проявити своє бажання і докласти певних зусиль для презентації своїх умінь, щоб бути здатним обирати бажаний заклад, а отже, бажане майбутнє.

Зараз, в епоху домінування економічних аспектів, саме проблема знаків (виділених місць, власного бюджету і закладу, рівня економіки країни та ін.) суттєво вирішує долю мільйонів людей. В історії це не нове, але раніше і не було такого «колообігу» грошових одиниць, тому цінність економічних аспектів вийшла на новий рівень в останні десятиліття.

Інша проблема – це надмірне зловживання самоосвітою в системі освіти. Така освіта є дуже популярною серед сучасних систем навчання, вона покла-

дається на свідому частину суспільства (достатньо мотивованого, дисциплінованого), якому під силу займатися за новими правилами, методами.

Результати популяризованої самоосвіти залежать: від спеціальних особистісних якостей (засвоєних знань, умінь втілювати самоосвітню діяльність), продуктивного навчального початку, життєвого самовизначення, стійкості пізнавальних інтересів і практичній діяльності, задоволення пізнавальних інтересів [7, с. 70–72].

З огляду ж на навколишнє оточення якості такої освіти суттєво не зростає, і тому кількість здобувачів освіти залишається поза системою, бо не всім вона підходить, будуючи проміжок між нинішніми спеціалістами та майбутніми.

Ще однією проблемою (а точніше, недостатньо продуманим) є залежність освіти від електронних ресурсів. Технології в останні роки, особливо в часи пандемії, допомагають зберігати освіту, але лишаються беззахисними перед залежністю від інтернету та умінь працювати з ним. У разі якщо доступ до інтернету буде втрачено з різних на те причин, таких як війна, катаклізми, ціна ресурсу, дефіцит технологій у країнах малого світу та ін., буде дестабілізовано переведену на новий рівень освіти.

Робота. Рівень потреб населення у XXI ст. експоненційно зростає в кожній країні, і це стає інструментом економічного контролю. Відсутній здебільшого вплив на зростання цін, рівень заробітної плати або рівня валюти. У поєднанні з природними виитоками це ще один приклад характеристики сучасного суспільства, а точніше, напрям його розвитку, який більше показує на залежність від цифр та знаків, ніж від волі народу або окремої людини.

Проблема кількісного і якісного характеру. Це коли для влаштування на роботу необхідно переїжджати за межі зони твого комфорту. Наприклад, за кордон (заробітчани) або до великих міст. Усе це відбувається через зростання чисельності населення; формування працездатного відсотка населення, але непропорційне зростання робочих місць; робота, що не відповідає часу, зусиллям або платні; статичний темп розвитку місцевої міської громади; підвищення цін та збільшення потрібних умов для середньостатистичного громадянина своєї держави.

Проблема професійного характеру. Це коли втрачається попит на фахівців, і професійна приналежність перестає бути об'єктивно оціненою. На момент отримання професії, перед молодим прошарком населення через потребу в роботі з'являється необхідність працювати на сторонніх роботах, що призводить до втрачання інтересу і потреби у своєму фаховому працевлаштуванні. Стабільність та впевненість у майбутньому – це ті дві необхідні умови для свідомого населення, які при своїй відсутності створюють низку нових проблем (деструктивні фактори). Слід додати, що це вибір кожного – шукати

можливість працювати за фахом, але мотиви, що призводять до подібних наслідків, раціонально очевидні.

Сім'я. Щодо сімейних проблем, існує безліч прикладів, але нами був обраний лише один, тільки щоб ще один раз продемонструвати значущість буденних проблем на тлі глобальних. Проблема житла як необхідної умови для формування зрілої, здорової сім'ї (родини). У часи, коли мільярди доларів витрачаються на різні економічні потреби в країні, ціна житла та варіанти вибору лишаються більш статичними. Говорячи про залежність аспектів, умов, факторів одне від одного, для накопичення потрібних грошей необхідна якісна робота, яка в більшості міст не перевищує зарплату, яка необхідна для придбання житла. Крім того, для пошуків потенційно вигідної роботи потрібна освіта, яку важко зіставити з тією, яка доступна чималій кількості людей.

Володіючи можливістю робити вибір, залишається тільки обирати доступні варіанти, які до того ж можуть частково не відповідати реальному становищу. Як проблема політичної свободи (право на вислів особистої свободи), що поряд зі світовими кризовими явищами проводить політику різноманітного управління масами (різного рівня) залежно від країни. У такому разі потрібна ціла практика з розвитку та освоєння навичок із протидії зовнішньому впливу.

«В управлінні особою можна умовно виділити три рівні:

– адміністративний, або авторитарний, тобто такий, що спирається на примус, зовнішній авторитет, нав'язаний людині законом, навіть якщо бажання або інтереси людини суперечать тому, що від неї вимагають;

– стимулюючий рівень, при якому зовнішньо нав'язана людині поведінка поєднується з частковим використанням її інтересів, коли належна поведінка ще не стала для людини її внутрішнім переконанням. Це своєрідний «соціальний контроль», який використовує всі засоби впливу для регулювання зовнішньої поведінки людини;

– мотиваційний, або ціннісний, рівень, суть якого полягає в тому, щоб управляти внутрішніми інтересами та переконаннями особи, зробити суспільно необхідні інтереси й цілі свідомими переконаннями людини, поєднати їх з активною життєвою позицією» [8, с. 17–18].

Звісно, надання корисних культурних орієнтирів є ідеологічно правильним рішенням або навіть вимогою для формування зразкової людини, тільки процес модернізації та інновації систем контролю, завданням яких є розвиток навичок формального впливу на звичайних людей, є трохи бентежним.

Візьмімо до уваги прості приклади. Коли ціла маркетингова система з великою часткою ймовірності аналізує різні людські вади і на основі висновків

будує свою програму, орієнтовану на слабкі місця в людській свідомості, тоді розумієш, що суспільство вже давно регулює варіанти твого вибору. У великому супермаркеті вся продукція знаходиться на місці, позиції, яка над усе наведе відвідувача до бажання придбати товар чи послугу. Або масмедіа та інформаційні ресурси, які за роки свого існування як галузі навчилися доносити до людей певні сили, що в подальшому призводять до популяризації думок, які було сформовано на тих самих силах.

Зауваженням до останнього є надмірний потік інформації, яка з кожного носія цієї інформації передає частку сторонньої волі. Це ознака інформаційного суспільства та його наслідків. Але що більш конкретно можна сказати про ці речі? Так, це необхідність усвідомлення подібних практик у своєму житті й уміння протидіяти їм. Людині зазвичай недоступно контролювати інформаційний потік у соціумі (у цьому і немає потреби), але можна власноруч зменшити контакт із ним.

Крім вказаного зауваження, інформаційне суспільство приносить значно більше користі, ніж шкоди: «Збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;

- зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їхньої частки у валовому внутрішньому продукті;
- зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, доступ їх до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг» [9, с. 115].

Інший приклад. Мало хто просить упроваджувати в наше життя ті чи інші нововведення, які надалі укоріняться в житті суспільства (технологічно-методологічний прогрес). Так, нерідко визначаються життєві стандарти, які змушують нас робити належним чином, без нашої на це згоди. Наприклад, зменшення кількості рукописної документації внаслідок популяризації цифрових аналогів.

Знов це не проблема в загальному розумінні, бо перехід від одних методів до інших говорить про розвиток цих технологічних аспектів. Однак, як було наведено у прикладі, бувають випадки, коли люди потрапляють у ситуації, де їхній вибір обмежується тільки тим варіантом, який перед ними висуває сучасне суспільство. Це ще один факт відсутності з нашої сторони контролю за рухом цих речей. При тому, що світ можна поділити за трьома рівнями масової свідомості: наднове, сучасне та застаріле.

До першого рівня відносяться люди, які легко адаптуються до нових умов і одночасно з тим ефективно створюють ці умови. До другого належать ті люди, які без надмірного зусилля сприймають нововведення та пам'ятають процес розвитку цих речей. І до третього рівня відносяться люди, які з різних на те причин важко справляються з нинішніми порядками.

У світі відсутня межа між цими трьома рівнями, оскільки ми знаходимося частіше за все поруч одне з одним. Проблема полягає в тому, що світ стрімко розвивається, рухається вперед без відповідної уваги до більш уразливого типу свідомості. Класичним стандартом є перекладання відповідальності за необхідні дії з розв'язання цієї проблеми на сторонніх людей (наприклад залежність батьків від дітей).

Висновки. У часи такого технічно-цифрового зростання лишаються буденні реалії, які показують «недосконалість» нашого соціуму в проблемі свободи та різних її аспектах. Сьогоднішню інтенцію спрямовано на звуження проблеми свободи вибору в житті сучасної людини. І це позитивно відбивається на самій проблемі свободи.

Звичайні побутові речі – це саме ті речі, які відбуваються з нами кожен день, ті, що доводиться шукати попри те, що вони завжди поруч. Насправді вони якраз і визначають чимало первинних і другорядних причин проблеми свободи вибору. Наприклад, зайвий раз спрямовувати увагу суспільства на невіршені, актуальні питання, що є важливими для нас усіх (екологічні, продовольчі, періодично-вікові проблеми) та ін.

Екзистенційні проблеми викликають розуміння або відчуття власної свободи, тим самим сприяючи для аналізу власного існування. І це наводить нас на думку, наскільки невелика частка вагомості нашого впливу на зовнішній світ, але, відповідно, розуміючи, що твою сутність може становити цей зворотний вплив.

Підбиваючи підсумки нашого дослідження, надаємо відповіді на запитання, які було поставлено ще на початку цієї роботи. Між вказаними речами формується взаємозалежний зв'язок, що починається в той момент, коли нові явища з'являються в нашому житті. Чим довше ці явища впливають на навколишні речі, тим сильніші їхні вплив і залежність речей між собою. І тільки у процесі життєдіяльності стає зрозумілим, що саме сучасність визначає формування нових процесів, пов'язаних зі свободою вибору, або продовження пошуків відповідей на класичні філософські питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Титаренко Т. М. Психологічні особливості буденного дискурсу. *Актуальні проблеми психології. Серія: Психологічна герменевтика*. 2001. № 1, т. 2. С. 76–85.

2. Хамітов Н. В. Філософська антропологія як метаантропологія: метатеорія і філософія буденного, граничного та метагранічного буття людини. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, 2015. №2 (6). С. 27–41. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr_2015_2_7 (дата звернення: 04.11.2022).
3. Гаєк Ф. А. Конституція свободи / пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина. Львів : Літопис, 2002. 556 с.
4. Карнаух Б. П. Діалектика свободи: синтез вибору і необхідності. *Філософські обрії. Серія: Філософська антропологія, філософія культури*. 2010. №23. С. 124–135. DOI: URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/25955> (дата звернення: 07.11.2022).
5. Крамар Т. Свобода як контамінація вибору та необхідності. *Гуманітарний вісник ЗДА. Серія: Філософія*. 2009. №39. С. 116–120. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2009_39_12. (дата звернення: 13.11.2022).
6. Rakhimjanova D. S. Conversion of the Phenomenon of Freedom in the Ancient Philosophy. *International Journal of the Arts, Humanities and Social*. 2021. №6. С. 17–21.
7. Жукевич І. П. Проблеми готовності до самоосвіти студентів вищих навчальних закладів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2011. №13 (224). С. 67–74.
8. Коноваленко Н. В. Інформаційна культура особистості: стан, трансформаційні витоки. *Вісник ДАКККіМ. Серія: Філософія*. 2010. №4. С. 15–20.
9. Онопрієнко Є. О. Роль філософії та розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє* : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Черкаси, 22 квіт. 2021 р.). Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2021. С. 115–118.
10. Шерстюк Н. В. Постмодерн як особлива ситуація в культурі. *Гілея* : наук. вісн. : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Серія: Філософські науки. 2012. №57 (2). С. 409–412.

REFERENCES

1. Tytarenko, T. M. (2001). *Psikhologichni osoblivosti budennogo diskursu. Aktual'ni problemi psikhologii. Seriya: Psikhologichna germeneytika – Actual problems of psychology. Series: Psychological hermeneutics. 1, 76–85* [in Ukrainian].
2. Khamitov, N. V. (2015). *Filosofs'ka antropologiya yak metaantropologiya: metateoriya i filosofiya budennogo, granichnogo ta metagranichnogo buttya lyudini. Problemi sotsial'noi roboti: filosofiya, psikhologiya, sotsiologiya – Problems of social work: philosophy, psychology, sociology, 2, 27–41*. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr_2015_2_7 [in Ukrainian].
3. Gaek, F. A. (2002). *Konstitutsiya svobodi / Per. z angl. Mirosłavi Oliinik ta Andriya Korolishina: Litopus* [in Ukrainian].

4. Karnaukh, B. P. (2010). Dialektika svobody: sintez viboru i neobkhdnosti [Dialectics of freedom: synthesis of choice and necessity]. *Filosofs'ki obrii, Seriya: Filosofs'ka antropologiya, filozofiya kul'turi – Philosophical horizons. Series: Philosophical anthropology, philosophy of culture*, 23, 124–135. DOI: URI: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/25955> [in Ukrainian].
5. Kramar, T. (2009). Svoboda, yak kontaminatsiya viboru ta neobkhdnosti. *Gumanitarnii visnik ZDIA – Humanitarian journal ZDIA. Series: Philosophy*, 39, 116–120. DOI: URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2009_39_12 [in Ukrainian].
6. Rakhimjanova, D. S. (2021). Conversion of the Phenomenon of Freedom in the Ancient Philosophy. *International Journal of the Arts, Humanities and Social. Seriya: Filozofiya, Vol. 3*, 17–21.
7. Zhukevich, I. P. (2011). Problemi gotovnosti do samoosviti studentiv vishchikh navchal'nikh zakladiv. *Visnik LNU imeni Tarasa Shevchenka – Journal LNU named after Taras Shevchenko. Series: Pedagogical sciences*, 13 (224), 67–74 [in Ukrainian].
8. Konovalenko N. V. (2010). Informatsiina kul'tura osobistosti: stan, transformatsiini vitoki. *Visnik DAKKKiM, Seriya: Pedagogichni nauki. Seriya: Filozofiya – Journal DAKKKiM. Series: Philosophy*, 4, 15–20 [in Ukrainian].
9. Onoprienko, E. O. (2021). Rol' filozofii ta rozvitku informatsiinogo suspil'stva v epokhu globalizatsii. *Gumanitarnii diskurs suspil'nikh problem: minule, suchasne, maibutne: materialy Vseukraïns'koï naukovoï konferentsii z mizhnarodnoyu uchastyu. Cherkasi: ChIPB imeni Geroïv Chornobilya NUTsZ Ukraïni*, 115–118 [in Ukrainian].
10. Sherstyuk, N. V. (2012). Postmodern yak osobliva situatsiya v kul'turi. *Gileya: nauk. visn. : zb. nauk. pr. Nats. ped. un-t im. M. P. Dragomanova. Seriya: Filozofski nauki – Gilea: Sci. journal: Coll. of science Ave. Nats. ped. University named after M. P. Drahomanov. Series: Philosophical sciences*, 57 (2), 409–412 [in Ukrainian].

Тюлькин Александр Витальевич, аспирант кафедры философии и религиоведения, Киевский университет имени Бориса Гринченко, Украина

АКТУАЛИЗАЦИЯ ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ СВОБОДЫ ВЫБОРА В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ

В статье исследуются отдельные аспекты человеческой жизни, указывая на разнообразие проблем свободы выбора в современном мире. Для примеров были взяты понятные многим явления и ситуации, отвечающие реальным обстоятельствам действительности. В этом заключается необходимость показать, что проблемы свободы выбора в XXI в. до сих пор актуальны и абсолютно реальны.

Ключевые слова: свобода, свобода выбора, проблема, экзистенциальная проблема, обыденность, социум.

Tiulkin Oleksandr Vitaliyovych, Postgraduate student of the Department
of Philosophy and Religious Studies
Boris Grinchenko Kyiv University, Ukraine

**ACTUALIZATION
OF EXISTENTIAL PROBLEMS OF FREEDOM OF CHOICE
IN MODERN SOCIETY**

The article examines certain aspects of human life, pointing out the variety of problems of freedom of choice in the modern world. For examples, phenomena and situations understood by many, which correspond to the real circumstances of reality, were taken. This is the need to show that the problems of freedom of choice in the 21st century are still relevant and absolutely real.

Keywords: *freedom, freedom of choice, problem, existential problem, everyday life, society.*

